

להתוודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

קידושין דף עח

בענין נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס

בקידושין דף ע"ח: יכיר יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור. וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור, כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה. וחכמים אומרים אינו נאמן. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא, בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב יכיר, אלא לרבנן יכיר למה לי. בצריך הכי. למאי הלכתא לתת לו פי שנים. פשיטא למה לי קרא, מגו דאי בעי מיתבא ליה מתנה מי לא יהבי ליה. בנכסים שנפלו לאחר מיכן. ולרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכיר למה לי, שנפלו לו כשהוא גוסס.

- א -

גוסס אם הוא בתורת הקנאה

וכתבו בתוס' (ד"ה לא) דלפי דברי רש"י נמצא דגוסס אינו יכול לרמוז שיכתבו גט לאשתו, כי אין במעשיו כלום. אכן התוס' חולקים על זה, כי הם מוכיחים מכמה מקומות בגמ' דגוסס כל שעדיין הוא חי יכול לגרש את אשתו.

ולכן כתבו דהטעם שאמרו דאין מועיל הקנאתו לנכסים שיפלו בהיותו גוסס היינו משום דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר, אבל אם היה מדבר פשיטא שכל מעשיו קיימין.

וכתבו דהוא הדין שהיה אפשר להעמיד בנכסים שיפלו לו כשהיה חולה שנשתתק, אלא דלכן לא העמידו בחולה שנשתתק כי סתם חולה יתרפא ויהא בידו להקנות, אבל גוסס אין רגילות שיתרפא. וגם חולה שנשתתק אם הרכין בראשו דבריו קיימין.

אכן הרא"ש סי' ט"ז מביא בשם הר"ח שסובר כדעת רש"י דגוסס יש עליו דין מת ואינו יכול להקנות נכסיו. וכתב כן גם בשם רבינו יואל דגוסס אינו יכול לגרש אשתו אע"פ שהוא מיושב בדעתו. כי אין לומר כדברי התוס' דמה שאמרו דאינו יכול להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס הוא מפני שאינו יכול לדבר, כי על זה אין צריך להעמיד בגוסס, אלא יש להעמיד בחולה שנשתתק שאינו יכול לדבר, ועל כרחך דלכן נקט נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, כי בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, גם אם יוכל לדבר לא יהא מתנתו מתנה, כי גוסס אין לו כח להקנות. [א]

להלכה סתם המחבר בשו"ע חו"מ סי' ר"נ סעיף ו' כדעת התוס' דגוסס

אם יש ללמוד מדברי הגמ' דגוסס אינו בתורת הקנאה / אם יש הבדל בין גוסס שיכול לדבר ובין גוסס שאינו יכול לדבר / לרבי מאיר שיכול להקנות דבר שלא בא לעולם אינו אלא אם יוכל אז להקנותו בפועל

- רש"י, תוס', רא"ש, שו"ע, קצוה"ח בשם מהרי"ט, קובץ הערות -

א. האמור מדברי הגמ' דאפילו לרבי מאיר שסובר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם שיחול הקנין לכשיבא לעולם, ולכן יכול להקנות דבר שעכשיו עדיין אינו קנוי לו, שיחול הקנין לכשיבא קנוי לו, מכל מקום אם כשיבא הדבר לעולם יהא אז גוסס, אין מועיל מה שמקנה לו עכשיו לכשיבא הדבר לעולם, ולכן אפילו לרבי מאיר צריך קרא ד"יכיר" לומר שהאב נאמן לומר על בנו שהוא בכור, כי בנכסים שיפלו כשהיה גוסס, אין כאן מגו דאי בעי נותן לו במתנה. [א]

ונחלקו הראשונים אם מדברי הגמ' נלמד דגוסס אינו בתורת הקנאה כלל, ואם גוסס הקנה מנכסיו לאחרים אין הקנאתו הקנאה, או שזו סברא מיוחדת בדבר שלא בא לעולם שאפילו לרבי מאיר אינו יכול להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס.

דהנה רש"י (ד"ה כשהוא) כתב דלכן אפילו לרבי מאיר אין מועיל הקנאתו לנכסים שיפלו אצלו כשהוא גוסס, משום דכשיבואו הנכסים לעולם, 'אינו בר מתנה'. והיינו דרש"י סובר דגוסס אין לו כח הקנאה, ולכן אין מועיל מה שמקנה עכשיו נכסים שיפלו לו כשהיה גוסס, כיון שחלות הקנין צריך שיחול כשיבואו הנכסים לעולם, והרי אז לא יהיה בר הקנאה.

השלמות והוספות

לרשותו בתוך הפסח, אפילו במקנה בקנין סיטומתא שמועיל בדבר שלא בא לעולם, דמאחר שחמץ בתוך הפסח אינו יכול להקנותו, ממילא דאינו יכול להקנות גם לפני הפסח מה שיבא לרשותו בתוך הפסח, דלא עדיף מנכסים שיפלו לו כשהוא גוסס, לרבי מאיר, שאינו יכול להקנותו.

[ב] וכתב הרא"ש בשם רבינו יואל דמה שמצינו בגמ' דגוסס יכול לגרש אשתו, מייירי כשמינה שליח לגרש אשתו טרם שנעשה גוסס, ומאחר שכבר נעשה שלוחו לגרש, יכול לגרשה אע"פ שנעשה גוסס, אבל אם לא מינה שליח לגרש עד שנעשה גוסס אינו יכול למנות שליח לגרשה.

אמנם בחי' מהרי"ט (ד"ה והיה) כתב דהתוס' שמוכיחים מדברי הגמ' דגוסס יכול לגרש זה משום שלא ניחא להו לפרש דמייירי כשכבר מינה אותו לשליח לפני שנעשה גוסס, משום שאם גוסס אינו יכול לגרש לא יועיל מה שמינה אותו

קנין סיטומתא חל בדבר שלא בא לעולם, וזה דוקא אם כשיבא לעולם יהא לו כח הקנאה / מוכר לפני לפני הפסח חמץ שיכנס לרשותו בתוך הפסח

- מקור חיים -

[א] במקור חיים סי' תנ"ס"ח מביא דברי הגמרא שלפנינו בנוגע גם לדין דקיי"ל דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דמכל מקום זה נוגע במקנה על ידי קנין סיטומתא (מנהג הסוחרים) או על ידי קנין שמצד דינא דמלכותא, שבזה כתבו הפוסקים שיכול להקנות גם בדבר שלא בא לעולם, דלפי האמור בגמ' נמצא דגם בקנין סיטומתא לא יועיל הקנין אלא אם בשעה שיבא הדבר לעולם יהא לו כח להקנותו.

ולכן כתב לגבי מכירת חמץ שאין מועיל המכירה לפני הפסח על חמץ שיבא

לדבר, וגם גוסס שאינו יכול לדבר יכול לגרש. וראה רמ"א שם. [אכן בב"י שם כתב דגוסס שאינו יכול לדבר צריך לבדוק אם דעתו מיושבת, ולפעמים לא יאה זמן לבדוק. והיינו שמספק לא יאה מתנתו מתנה].

ובקובץ הערות סי' ס"ח (אות ב') מבאר דברי התוס' וכתב שהם סוברים דמה שלרבי מאיר יכול להקנות דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם, אמור דוקא אם כשיבואו לעולם יוכל להקנות בפועל ממש, אבל אם שכשיבואו לעולם יהיה גוסס שלא יוכל לדבר, כיון שבמציאות לא יוכל אז להקנות, לא חל הקנין לכשיבואו הנכסים לרשותו, אע"ג שגוסס הוא בתורת הקנאה.

ורבנו יואל חולק בזה וסובר דמה שלא חל הקנין בדבר שיבא לעולם כשיהיה גוסס, הוא דוקא משום דגוסס אינו בתורת הקנאה כלל, ולא מפני שבמציאות לא יוכל לדבר. כי בשלמא אם גוסס אין לו כח הקנאה כלל, מתבאר היטב מה שאפילו לרבי מאיר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם אין זה מועיל לנכסים שיפלו לו בהיותו גוסס, כיון שאין לו כח הקנאה לא עכשיו בשעת הקנין מאחר שעדיין אין הנכסים שלו, ולא בשעה שצריך הקנין לחול. אבל אם נאמר דגוסס יש לו כח הקנאה, אין זה מגרע כלום מה שבמציאות אינו יכול לדבר, כיון דעושה הקנין עכשיו שיחול כשיהיה לו כח הקנאה.

- ב -

דבר שבידו עכשיו להקנותו והוא מתנה שיחול לאחר זמן כשלא יאה בידו להקנות

לרבי מאיר אינו קונה אם לא יאה בתורת הקנאה כשיבא הדבר לעולם. ובנתיבות המשפט סי' רמ"ח סק"י מביא דברי המחנה אפרים.

ובחידושי רבי שמעון שקופ בבבא בתרא סימן ל' (אות ג' ד"ה והנה) מבאר דבריו, וכתב דרבי מאיר וחכמים שנחלקו אם אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, פלוגתתם הוא, דלרבנן אי אפשר להקנות אם אין לו כח חלות הקנאה בשעה שעושה פעולת ההקנאה, ולרבי מאיר יכול אדם לעשות מעשה עכשיו לפעול על ידי הכח שיתחדש אצלו לאחר זמן. ולכן דוקא לרבי מאיר דסובר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם צריך שיהיה ראוי להקנאה בשעה שיבוא הדבר לעולם, כי עכשיו אין לו כח הקנאה, אלא שהוא מקנה על פי כח הקנאה שיתחדש לו אחר זמן, לכן צריך שבשעה שיבואו הנכסים לעולם יאה לו כח ההקנאה. אבל בדבר שבא לעולם שיש לו כבר עכשיו כח הקנאה, אין צריך שיהיה לו כח הקנאה בשעת חלות הקנין.

אמנם בחזון איש נשים סי' ע"א (אות ל"ד) מביא דברי המחנה אפרים והוא חולק עליו, וכתב דמדברי הירושלמי בפ"ז דגיטין מוכח דבנותן גט שיחול לכשישתטה אינו גט. ושם סי' פ"ו (אות ד') מאריך יותר ומבאר דאין שום הבדל בזה בין דבר שלא בא לעולם לרבי מאיר ובין דבר שבא לעולם, אלא כל שאין לו דעת בשעת חלות הדבר אין מועיל עשייתו כלום, בין במתנה ובין בגירושין.

מתנתו מתנה. וכן בשו"ע אהע"ז סי' רכ"א סעיף ז' סתם דגוסס הרי הוא כחי ויכול לגרש.

אכן עדיין צריך ביאור במה שכתבו התוס' דאין מועיל הקנאתו לנכסים שיפלו בהיותו גוסס משום דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר, דמה לי אם יכול לדבר או שאינו יכול לדבר. ג

והנה בקצות החשן סי' ר"נ סק"ח מביא בשם מהרי"ט שמפרש דאע"ג דגוסס שיכול לדבר הקנאתו הקנאה, מכל מקום גוסס שאינו יכול לדבר הוא בחזקת שאינו שפוי, ודינו כשוטה שאין הקנאתו הקנאה. ולא עוד, אלא גם חולה שנשתתק הוא בחזקת שאינו שפוי ואינו יכול להקנות, שהרי התוס' כתבו שהיה אפשר להעמיד בנכסים שיפלו לו כשיהיה חולה שנשתתק, אלא דסתם חולה שכיח שיתרפא ויהא בידו להקנות. והיינו, דגם סתם חולה שנשתתק הוא בחזקת שאינו שפוי. וכן מסיק בקצוה"ח דגוסס שאינו יכול לדבר גם לדעת התוס' אין במעשיו כלום. ד

אמנם יש להעיר בדבריו, שהרי בבית יוסף באהע"ז שם מביא בשם המרדכי דגוסס שאינו מדבר אין דינו כחי, ואינו יכול לגרש. אכן הוא מוכיח מכמה ראשונים דאין הבדל בין גוסס שיכול לדבר ובין גוסס שאינו יכול

אם יש הבדל בין דבר שלא בא לעולם לפי רבי מאיר, ובין דבר שבא לעולם שמקנהו לאחר זמן כשאז אין לו כח הקנאה

- מחנה אפרים, רבי שמעון שקופ, חזון איש -

ב. במחנה אפרים הלכות זכיה ומתנה סי' ט"ז כתב דמי שנותן מתנה לחברו ואמר לו שיחול הקנין לאחר ל' יום, ואחר ל' יום חלה הנותן והרי הוא גוסס, זכה המקבל במתנתו. ואין לדמותו למה שאמרו בסוגיין דלרבי מאיר שסובר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם אינו יכול להקנות נכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, כי זה אמור דוקא בדבר שלא בא לעולם לרבי מאיר שסובר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם, דאין זה מועיל אלא אם בשעה שיבא הדבר לעולם יאה בידו להקנותו, שהרי בדבר שלא בא לעולם צריך שיחול הקנין על ידי שיתחדש לו כח הקנאה לכשיבא הדבר בעולם, ואם לא יאה לו אז כח הקנאה, נמצא דאין לו כח הקנאה כלל. אבל במקנה לחבירו דבר שבא לעולם שבידו להקנותו בדרך שיחול הקנין מיד, אם התנה שיחול אחר זמן, חל הקנין אפילו אחר זמן אין המקנה בתורת הקנאה.

והוא מוכיח כן ממה שדנו בב"ב דף קל"ז. אם מתנת שכיב מרע קונה לאחר מיתה כמו ירושה, או שקונה עם גמר מיתה, ומוכח שם דודאי יכול להקנות שיחול הקנין עם גמר מיתה, ואע"ג דעם גמר מיתה אין בידו של אדם להקנות, ועל כרחק דכיון שהקנה בשעה שהיה בידו להקנות, אין גרעון במה שיחול הקנין בשעה שאין בידו להקנות, ודוקא בדבר שלא בא לעולם

אין כאן מגו שיכול ליתן מתנה, לכן צריך קרא ד"כיר' שהוא נאמן גם כשאין לו מגו.

אמנם בקצות החשן סי' ר"נ סק"ח כתב דאין לפרש כן, שהרי מה שהקשו בגמ' למה לי קרא הרי נאמן במגו שיכול ליתן במתנה, היינו דעכשיו בשעה שהאב אומר שזה בכור, יאה נאמן במגו שיכול עכשיו ליתן לו במתנה נכסים שיפלו לו לפני מיתתו, וא"כ אין שום גרעון במגו במה שכשיפלו נכסים כשלא יוכל לדבר, שהרי כשאמרו שיהא נאמן במגו היינו דעכשיו כשאומר שהוא בכור, יאה נאמן במגו דבידו להקנות לו הנכסים ולרבי מאיר אפילו נכסים שיפלו לו לאחר זמן, וא"כ מה לי שבשעה שיפלו לו הנכסים לא יוכל לדבר, הרי נאמנותו במגו הוא עכשיו כשהוא עומד ומדבר.

ד אלא ששוב הוסיפו התוס' וכתבו עוד, דחולה שנשתתק אם הרכין בראשו דבריו קיימין, וכתב בקצוה"ח על פי דברי המהרי"ט דכוונתם בזה דחולה שנשתתק יכול להקנות על ידי הרכנה בראשו, אבל גוסס שאינו יכול לדבר דעתו מטורפת שאינו ראוי אפילו להרכנה.

לשליח, כי כל מילתא דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי משוי, ע"כ.

אכן בקצות החשן סי' קפ"ח סק"ב מסתפק במי שמינה שליח להקנות ועד שלא עשה השליח שליחותו נשתטה המשלח, אם יכול עדיין השליח לעשות שליחותו, כיון שהיה בריא בשעת מינוי השליחות, או דע"י שנשתטה המשלח נתבטל שליחותו. אכן לענין גירושין מביא שם דברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות גירושין הלכה ט"ז דמדברנן אין השליח יכול לגרשה.

ג בספר גט פשוט סי' קכ"א סק"ב מפרש מה שכתבו התוס' דמה שאין מועיל לנכסים שיפלו לו כשהוא גוסס הוא רק מפני שלא יוכל לדבר, דהכוונה הוא, שהרי בגמ' הקשו למה לי קרא ד"כיר' שנאמן לומר על בנו זה שהוא בכור ונטול פי שנים, פשיטא שהוא נאמן במגו דאי בעי נותן לו במתנה, ולרבי מאיר יכול ליתן במתנה גם דבר שלא בא לעולם. ומתוך בגמ' דצריך קרא לנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס ואינו יכול לדבר, דכיון שאינו יכול לדבר ולומר אני נותן מתנה זו לפלוני, אין כאן מגו שיכול ליתן מתנה, דאע"ג שאם שואלין אותו אם רוצה ליתן מתנה ומרכין בראשו הוי מתנה, מכל מקום כיון שהוא לבדו אינו יכול לדבר,